

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 3, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.341.1

І. В. Яцишина,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ЄВРОСПІЛЬНОСТІ: СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР

Досліджено соціальні пріоритети інноваційної стратегії Євро спільноти кінця XX - початку XXI ст., а також проаналізовано напрями їх реалізації на прикладі соціального спрямування Сьомої рамкової програми.

The social priorities of Euro society's innovative strategy in the end of the XX-th – at the beginning of the XXI-st century are investigated in the article. The directions of their realization on the example of the Seventh Framework Programme social orientation are analyzed.

Ключові слова: *інноваційна стратегія, інноваційна політика, соціальна спрямованість інноваційної політики.*

Keywords: *innovative strategy, innovative policy EU, social dimension of innovation policy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний соціальний розвиток більшості європейських країн ґрунтується на інноваційних засадах та значному поширенні соціальних інновацій у практику. Вивчення досвіду трансформації суто інноваційної політики ЄС у вагому складову не тільки економічного, а й соціального зростання може стати ще одним аргументом невідкладності інноваційних зрушень активізації соціально-економічних перетворень в країні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Більшість сучасних дослідників інноваційного процесу та наукознавці (Амоша О, Варналії З., Геєць В., Долішній М, Захарченко В., Попович О., Соловійов В.) основну увагу теоретичного та практичного аналізу приділяють економічному спрямуванню інноваційної політики різних країн, оцінці стану науково-технічного потенціалу країни. Соціальні аспекти науково-технічного прогресу активно досліджувались в 60-80-х роках XX ст. такими відомими радянськими вченими як Вечканов В., Віленський В., Голосовський С., Осипов С., Покровський В., Хачатуров Т., Якобсон Л. та ін.

Невирішені частини загальної проблеми. В наш час соціальні аспекти інноваційної політики дослідники (Гончарова Н., Захарін С., Куценко В., Малицький Б., Мех О., Новикова О, Федулова Л.) описують здебільшого в контексті з окремими проблемами соціально-економічного розвитку суспільства. Необхідність загальної переорієнтації інноваційної політики на вирішення соціальних проблем, протиріч та викликів сьогодення залишається поза увагою українських науковців.

Ціль статті – дослідити досвід соціальної направленості інноваційної політики євроспільноти.

Основні результати дослідження. Ще в кінці 1990-х років спеціалісти ЄС виділили вісім напрямків науково-технічного розвитку, які визначались першочерговими для забезпечення соціально-економічного прогресу в країнах спільноти. Це зокрема: захист навколишнього середовища, охорона здоров'я, освіта та підвищення кваліфікації, мобільність, комунікації та транспорт, сфера послуг, процесні та продуктивні технології, біотехнології, інформаційні технології [1]. Їх соціальна спрямованість є очевидною.

Прийнята в 2000 р. Лісабонська стратегія розвитку ЄС поставила ціль – побудувати до 2010 р. найбільш конкурентоспроможну динамічну економіку, засновану на знаннях. Кінцевим результатом цієї стратегії вбачалось досягнення рекордних темпів економічного зростання, максимального наближення до повної зайнятості та соціальної справедливості. Фактично Лісабонська стратегія охоплювала три складові:

- економічну складову, що має готувати підґрунтя для переходу до конкурентоспроможної динамічної економіки знань;

- соціальну складову, розроблену для модернізації соціальної моделі Європи за допомогою інвестицій в людський капітал та боротьби із соціальним відчуженням;

- екологічну складову (включена в Стратегію в червні 2001 р.) спрямовану на раціональне використання природних ресурсів та охорону довкілля.

Однак вже в 2005 р. Рада Європи розглянула результати Лісабонської стратегії за 5 років і констатувала невиконання наміченого. Євроспільнота приходить до висновку, що значущість соціальних проблем є надзвичайно ваговою і їх вирішення уможливило досягнення економічних цілей. В оновленій Лісабонській стратегії основний наголос зроблено на знання, інновації та оптимізацію людського капіталу [2]. Її цілями стає створення робочих місць в ЄС і нарощування потенціалу економічного зростання за допомогою інвестицій в людський капітал. В 2007 р. в документі «Наукова Європа в глобальному світі» [3] визначені основні області суспільного життя, в яких очікується найбільший попит на НДДКР і відповідно внесок науки та нових технологій до 2020 р.: зайнятість у глобалізованому світі; охорона здоров'я, харчування, зміни клімату, стійке зростання та довкілля. Тому європейські експерти запропонували нову концепцію «ключових технологій» – як технологій, здатних відповісти перед усім на основні соціальні виклики, вирішення яких є основою економічних перетворень.

На зміну цим задачам нова десятилітня «Стратегія 2020», що формувалась в умовах посткризового періоду, ставить своїм завданням досягнення цілей зайнятості, продуктивності та соціальної злагоди і тому включає в себе три напрями:

1) «м'яке» зростання, що спрямоване на стимулювання розвитку знань, інновацій, освіти та інформаційних технологій;

2) «стійке» зростання, яке передбачає вирішення проблем довкілля, енергетичних та мобільності, ефективне використання ресурсів та нарощування конкурентоспроможності;

3) «соціальне» зростання, тобто зростання зайнятості, формування умов для професійного росту, розвиток освіти та перекваліфікації, доступність навчання, зменшення диференціації доходів, боротьба із бідністю, досягнення соціальної та територіальної згоди [4, с.8-10].

Для конкретизації поставлених цілей Стратегії 2020, ЄС визначає 7 пріоритетних напрямів діяльності, що передбачають поєднання вирішення економічних та соціальних завдань. Основною задачею залишається економічне зростання, в соціальній площині задачі Стратегії 2020 охоплюють значне коло проблем (див. табл.1).

Таблиця 1. Соціальна складова Стратегії 2020 [4, 5]

Пріоритетні напрями	Соціальні завдання
1) Інноваційний союз	- використання інновацій для покращення споживчих якостей товарів та послуг, - збільшення кількості робочих місць; - посилення бази знань; - підтримка соціальних інновацій;

	- вирішення гострих соціальних проблем: клімат, охорона здоров'я, демографічні зміни.
2) Рух молоді	- зростання залучення молоді та ефективності усіх рівнів освіти; - зменшення безробіття серед молоді та сприяння покращенню структури молодіжного працевлаштування; - розвиток ринку праці через молодіжне учнівство; - посилення соціального партнерства держави та підприємницького сектору, зокрема через схему «Ваше перша робота».
3) План розвитку цифрових технологій	- прискорення повсякденного розвитку високошвидкісного Інтернету; - покращення комп'ютерної освіченості; - розгортання та використання нових соціальних ІКТ: «оперативне здоров'я», «розумний дім» тощо; - розширення участі в загальному цифровому просторі для усіх.
4) Доцільне використання ресурсів в Європі	- охорона довкілля та розвиток «зелених технологій»; - розширення біологічного різноманіття; - боротьба із зміною клімату; - збільшення використання джерел відновлюваної енергії; - створення нових робочих місць за рахунок розвитку «зелених технологій» та відновлюваних джерел енергії; - екологічна освіта та виховання; - зростання екологічної безпеки.
5) Індустріальна політика	- розвиток партнерства держави із бізнесом та соціальними інститутами для виявлення вузьких місць індустріальної політики.
6) План з розвитку нових здібностей і збільшення кількості робочих місць	- працевлаштування для соціальної та територіальної єдності; - повне використання трудового потенціалу як засіб проти старіння націй; - навчання упродовж життя; - розвиток гнучких навчальних програм та професійного навчання; - модернізація освіти до потреб ринку праці; - зростання безпеки праці; - посилення соціального партнерства та соціального діалогу на усіх рівнях.
7) Європейська політика проти бідності	- боротьба із бідністю та соціальним виключенням; - зменшення соціальної нерівності; - надання можливості достойного життя, доступу до освіти та працевлаштування; - вдосконалення системи соціального захисту.

Починаючи із 1984 р. і до сьогодні основним та єдиним інституційним механізмом проведення політики в сфері інновацій ЄС є рамкові програми. Фактично усі ці програми конкретизували Стратегії та ставили перед собою як економічні так і соціальні завдання.

Таблиця 2. Соціальні цілі рамоквих програм інноваційної політики ЄС [5, 6]

Назва програми	Період дії	Соціальні цілі
Перша рамкова програма	1984-1987	Формування єдиного європейського внутрішнього ринку для зростання зайнятості та задоволення споживчих потреб
Друга	1987-1991	поглиблення євро інтеграції для вирішення спільних соціальних проблем
Третя	1990-1994	Завершення створення єдиного внутрішнього ринку для розширення наукової співпраці та розвитку творчості
Четверта	1994-1998	Підвищення мобільності працівників
П'ята	1998-2002	Посилення ролі науки у вирішенні соціальних проблем; зосередження на рішенні поточних соціальних проблем за допомогою наукових досліджень, а не на дослідженнях безпосередньо; Дослідження для підвищення рівня життя та умов праці
Шоста	2002-2006	Наукові дослідження для життя та здоров'я; доступ громадян до інформаційного суспільства; безпечне харчування та ризики для здоров'я; розвиток суспільства, заснованого на знаннях
Сьома	2007-2013	Дослідження щодо створення ефективних систем охорони здоров'я, забезпечення якості та безпеки продуктів харчування, довкілля та зміни клімату, соціально-гуманітарні науки

Діюча нині Сьома рамкова програма в якості основної цілі визначила усесторонню підтримку розвитку науки в країнах Європи і створення спільного наукового простору, її кінцевою метою визначено формування єдиної європейської політики щодо розвитку основних напрямів науки та технологій в країнах Європи для зростання якості життя її громадян. Порівняно із попередньою ця рамкова програма більше орієнтована на розвиток досліджень, спрямованих підвищити економічну ефективність та конкурентоспроможність євро зони. Однак соціальні напрями досліджень в ній не малозначимі. Фактично кожна із окремих програм в більшій чи меншій мірі направлена на вирішення соціальних проблем.

Таблиця 3. Соціальна спрямованість Сьомої Рамкової програми ЄС [6, 7]

Назва напрямку	Тематичні області соціального спрямування	бюджет		
		Всього, млн. євро	в тому числі на соціальні цілі	
	сума, млн. євро		частка, %	
Співпраця	- здоров'я; - харчування, агрокультура та біотехнології для життя; - інформаційні та комунікаційні технології для споживачів; - довкілля; - транспорт та інфраструктура людям; - соціальні та інші гуманітарні науки	32413	15300	47,2

Ідеї	- підтримка творчості та креативності; - створення наукової бази для соціальних досліджень	7510	1012	13,5
Люди	- стимулювання вчених; - залучення у наукову галузь молоді, студентів; - навчання, обмін досвідом; - стимулювання розвитку знань	4750	4050	85,3
Дослідницька інфраструктура	- фінансування досліджень у регіонах із соціальними проблемами; - підвищення ролі науки в суспільстві	4097	2008	49,0
Інші (Євроатом, неядерні дослідження європейського дослідницького центру)	- екологія	4530	110	24,3
Разом		53300	22480	42,2

Порівняно із попередніми Рамковими програмами Сьома програма більше зосереджена на реалізації основних тематичних напрямів із врахуванням інтересів приватного бізнесу, а значить поглибленням економічної спрямованості. Поряд з цим на рішення соціальних задач в ній заплановано виділити в 2 рази більше коштів як в Шостій рамковій програмі.

Питання соціальної ефективності на рівні людини моделюється в конкретне бажання зрозуміти «Що корисного принесе мені й моїм близьким втілення в життя цієї програми?». Без відповіді на таке запитання сподіватись на суспільну підтримку реалізації певного проєкту або цілої програми розвитку на приходиться. Тому євро спільнота здійснює цілу низку спеціальних заходів як щодо включення критеріїв соціальної значущості проєктів для їх розгляду та фінансування, так і приділяє значну увагу роз'ясненню та популяризації саме соціальної спрямованості Стратегічних документів інноваційного розвитку.

Фактично кожен із напрямів дослідження 7-ї Рамкової програми має соціальний ефект, який можна структурувати у дві складових: ефект для суспільства та громадян і ефект для дослідників. При чому усі соціальні ефекти для суспільства спрямовані на отримання певних конкретних вигід як країною в цілому і її соціумом (макрорівень), так і територіальними громадами (мезорівень), а також окремими громадянами (монорівень).

Цікаво, що ефект для дослідників включає в себе два різних спрямування отримання можливих вигід. Це, по-перше, вигоди, пов'язані із розширенням можливостей щодо подальших досліджень та застосуванням існуючих методів та технологій у нових областях, поглибленням тематики наукових пошуків, виникненням ймовірних нових напрямів досліджень, які формуються унаслідок зростання соціальної значимості науки, все більшого її зосередження на пошуках шляхів вирішення різних проблем людини, що визнаються спільними в межах співтовариства.

По-друге, це вигоди для самих дослідників, полегшення їх роботи, можливостей кар'єрного зростання та отримання додаткових знань, що матиме як соціальний ефект на рівні окремих дослідників та колективів так і принесе значний суспільний ефект. З початком дії 7-ПІ на виконання рекомендацій Зеленої книги «Європейський дослідний простір: нові перспективи» портали Європейської дослідної мобільності (European Researcher's Mobility Portal), ERA-MORE і ERA-LINK були замінені єдиним Вебпорталом EURAXESS, який надаватиме всю необхідну інформацію щодо умов праці, можливості навчання і працевлаштування європейських дослідників. Портал має можливість виходу на аналогічні партнерські портали у 35 країнах Європи, а також США і Китаю [8].

У процесі реалізації Шостої рамкової програми євро комісія накопичила досвід підтримки європейських дослідників за допомогою діяльності в рамках програми «Марі Кюрі». З початком 7-ПІ програма «Марі Кюрі» була реорганізована в нову спеціалізовану програму «Люди» ('People' Specific Programme), яка, використовуючи попередній досвід, спрямована на розвиток людських ресурсів в дослідницьких роботах. Заходи програми охоплюють п'ять напрямків, серед яких підготовка молодих дослідників і сприяння їх кар'єрному зростанню в державному і приватному секторах, навчання і кар'єрний розвиток протягом життя, стимулювання обміну кадрами між академічним і промисловим середовищем, забезпечення їх співробітництва в тривалих спільних проєктах академічної науки і виробництва, залучення талановитих вчених з-за меж Європи, реінтеграція європейських дослідників, які здобули досвід за кордоном, посилення співпраці з закордонними дослідниками [9].

Таким чином в межах формування та розвитку інноваційної політики ЄС можна прослідкувати наявність комплексного загального підходу щодо її соціальної спрямованості, що обумовлене наступним: 1) наявністю низки соціальних проблем національного характеру, які стають спільними для усіх членів ЄС у силу дії загальної закономірності розвитку країн, об'єктивних економічних законів та суперечностей соціально-економічного розвитку; 2) зростаючою глобалізацією, що сприяє стиранню національних границь та усуспільненню соціальних проблем. Макрорівень у створенні політики ЄС стає менш важливим, оскільки спільна політика зацентровується на узагальнених цілях і проблемах, з поміж яких виділяється необхідність вирівнювання соціально-економічного рівня розвитку членів ЄС. Національні особливості мають бути враховані інноваційною політикою окремих країн. Крім того характерною рисою інноваційної політики ЄС є важливість вирішення не просто регіональних аспектів соціального спрямування інноваційного розвитку, а врахування соціальних потреб, інтересів та запитів окремих громад, жителів конкретних міст, селищ тощо. Іншою особливістю соціального аспекту інноваційної політики євро спільноти є посилене напруження на окрему людину, її здоров'я, рівень та якість життя, стан довкілля, освіту, соціальну включеність, зайнятість, задоволення потреб, можливості особистісного розвитку та самореалізації, доступ до різних благ. Монорівень соціального спрямування інноваційної політики євро зони відзначається виокремленням з поміж маси інших видів діяльності людини-дослідника. На рівні євроспільноти відбувається визнання соціальної ролі дослідника як основної рушійної сили інноваційного розвитку, необхідності нарощування інтелектуального потенціалу науки через формування можливостей для всебічного розвитку науковців та їх самореалізації. Серйозною проблемою для конкурентоздатності ЄС стало зменшення привабливості Європи для вчених. Євро комісією було виділено 140 млн. євро для створення 3400 стипендій в період 2008-2009 рр. До 2013 р., тобто до кінця періоду дії 7-ї Рамкової програми, очікується, що такі заходи дозволять залучити в наукову сферу Європи додатково 14 тис. дослідників. Належні людські ресурси і можливості для їх переміщення по Європі мають життєво важливе значення для успішного проведення досліджень і впровадження інновацій. Європейський союз чітко заявив про свою мету – створити єдиний відкритий і конкурентоспроможний європейський ринок праці для дослідників. Для її досягнення Європейська комісія визначила головні вектори діяльності, спрямовані на створення сприятливішого ринку праці для дослідників. Для покращення взаємовідносин між науковим співтовариством, громадянами та політиками була реалізована спеціальна програма «Наука в суспільстві». Фактично 15 проєктів програми охоплюють такі теми як: гендерна рівність, етика, управління наукою, вплив науки на зміни життєдіяльності людини [8, с.47], що значно сприяє популяризації результатів наукових досліджень та значимості науки у соціумі.

В цілому інноваційна політика стає дієвим інструментом вирішення соціальних проблем. В центрі уваги соціальної політики знаходиться низка мінливих в часі проблем, серед яких:

- 70-ті рр. – безробіття, пристосування до інтеграції, ліквідація наслідків світової кризи;
- 80-90-ті рр. – старіння населення, екологічні проблеми, техногенні катастрофи;
- 2000-ті рр. – соціальна адаптація, вирівнювання диференціації доходів, конкуренція на ринку праці.

Фактично усі вони з тією чи іншою мірою конкретизації увійшли в цілі та завдання інноваційної стратегії ЄС.

Варто зазначити, що країни ЄС приділяють значну увагу питанню формування сприятливого для інноваційного розвитку соціального середовища. Основним напрямом такої діяльності визнається підтримка інноваційної культури в межах євро спільноти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується переходом від вузької до широкої концепції інноваційної політики, коли: для рішення соціальних задач все більше залучаються науково-технічні та інноваційні рішення; суто економічні цілі інноваційної політики все більше поступаються соціальним; науково-технологічний розвиток визнається одним із основних джерел соціального прогресу.

Література:

1. Олейникова О.Н., Муравьева А.А., Аксенова Н.М. Обучение в течение всей жизни как инструмент реализации Лиссабонской стратегии. М.: Центр изучения проблем профессионального образования. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.cvets.ru/LLL/LLL-VET.pdf>.

2. Шелюбская Н.В. Особенности технологического прогнозирования в ЕС и основные научно-технические направления // Актуальные проблемы научно-технологической и инновационной политики в контексте формирования общеевропейского научного пространства: опыт и перспективы. Матер. междунар. симпоз. (Киев, 16-17 июня 2010 г.) – Київ: Фенікс, 2010. – С.269.
3. Communications from the Commission Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 3.3.2010. COM(2010) 2020. – 32 p. .
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee of Regions. Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union. SEC(2010) 1161. Brussels, 6.10.2010. [Electronic resource]. – URL: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf#view=fit&pagemode=none
5. Research and innovation: introduction. [Electronic resource]. – URL: <http://europa.eu/int>.
6. Europa FP7 EC Website. [Electronic resource]. – URL: <http://www.ec.europa.eu>
7. Cordis FP7 EC Website. [Electronic resource]. – URL: <http://www.cordis.europa.eu>.
8. 7 рамочная программа Европейского союза: возможности и правила участия / В.Н. Беляков, Е.А. Бубнова, А.В. Гушко - Днепропетровск: Приднепровский научный центр НАН Украины и МОН Украины, 2010.- 73 с.
9. Шелюбская Н.В.: Новая инновационная политика ЕС [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://vasilievaa.narod.ru/ptpu/12_4_03.htm

Стаття надійшла до редакції 13.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"